

Віталій НАНІВСЬКИЙ,

старший прокурор прокуратури
Галицького району міста Львова,
юрист 3 класу

Тарас ЛЕШКОВИЧ,

аспірант Львівського національного
університету імені Івана Франка

УДК 343.14

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

На сьогодні в Україні актуальним є питання щодо детального дослідження поліграфа та перспектив його використання у кримінальному судочинстві. Так, в п. 3.17 Програми протидії злочинам проти життя та здоров'я особи на 2008–2012 роки, затвердженої Рішенням колегії МВС України від 25 липня 2008 року № 17 км/1, вказувалося на необхідність вивчення нормативно-правової бази зарубіжних країн, що регламентує застосування поліграфа при розкритті та розслідуванні злочинів, і опрацювання питання, яке стосується розроблення відповідної інструкції та внесення змін до чинного законодавства України щодо нормативного закріплення проведення спеціального психофізіологічного обстеження з використанням поліграфа при провадженні досудового слідства, а також участі спеціаліста-поліграфолога у слідчих діях.

Варто зауважити, що до переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2010–2014 років, затвердженого наказом МВС України від 29 липня 2010 року № 347, віднесено: 1) отримання інформації про речові докази та обставини вчинення вказаних злочинів за допомогою поліграфічних пристроїв; 2) розробка програмного забезпечення та доступного інтерфейсу програм роботи на поліграфічних пристроях.

Українські вчені-криміналісти досліджували проблему використання поліграфа. Зокрема, це питання висвітлено у працях В.І. Барко [1], К.В. Беляєвої [2], В.Г. Гончаренка [3], Н.І. Клименко, О.І. Клевцова [4], В.О. Коновалової [5], Д.А. Мовчана [6], О.І. Мотляха [7] та інших.

Проте не повністю з'ясованими залишаються напрями, в яких використовується чи в перспективі міг би використовуватися поліграф.

Отже, у межах даної статті проаналізуємо можливі напрями використання поліграфа в кримінальному провадженні.

Насамперед треба зазначити, що застосування поліграфа в кримінальному судочинстві є допустимим. Це відповідає критеріям законності (жоден правовий акт не містить заборони його використання, він не порушує прав людини, принципів кримінального судочинства чи процесуальних гарантій особи), етичності (поліграф ніяким чином не принижує гідність людини і не є аморальним за умов правильного його застосування) та безпечності (жодної небезпеки життю чи здоров'ю особи він не несе).

Таким чином, постає запитання: «Яка ж практична доцільність використання поліграфа в кримінальному провадженні?» Даючи відповідь на поставлене запитання, необхідно вказати про такі зазначені нижче напрями його застосування у кримінальному судочинстві.

Поліграф може бути застосовано як засіб отримання орієнтовної криміналістичної інформації [8], за допомогою якої слідчий може конструювати версії, розробляти тактику і стратегію подальших дій, планувати розслідування злочину тощо.

Наприклад, поліграф було використано для розслідування вбивства працівниками МВС України у Херсонській області. У каналі біля села Хрещенівка 20 жовтня 2010 року знайшли труп дівчини з перерізанним горлом. З кишені її куртки зник мобільний телефон. Працівники міліції встановили близько п'ятдесяти осіб, з якими спілкувалася загибла. Всіх опитали з використанням поліграфа [9]. Це допомогло виявити нових підозрюваних та непричетних до злочину осіб і надало слідчим орієнтовну інформацію, що пришвидшило розслідування справи.

За допомогою поліграфа можна встановити причетність особи до вчиненого злочину. Тут можливе виникнення кількох типових ситуацій. «Перша, коли слідчий, суд (виходячи з наявного у них матеріалу) припускали або не припускали ту чи іншу причетність особи до розслідуваної чи розглядуваної в суді події, або її обізнаність чи необізнаність про неї тощо. У такому випадку результати інструментального діагностування внутрішніх реакцій лише підтвердили впевненість слідчого чи суду у своєму первинному припущенні, або навіть більше – надали додатковий матеріал, який узгоджується з механізмом досліджуваної події чи з наявними матеріалами справи.

Інша ситуація має підвиди, вона характерна саме для випадків виявлення так званих негативних обставин – проявів дисимуляцій, або ж діагностування останніх, коли їх виявлено ще до тестового спостереження за особою за допомогою поліграфа. Можлива ситуація, за якої результати перевірки на цьому приладі суперечать, не узгоджуються з наявними у слідчого чи суду матеріалами справи або закономірностями механізму досліджуваної події.

Наступний підвид можливих ситуацій є репрезентативнішим для виконання завдань кримінального судочинства. Йдеться про можливі випадки, коли поліграфом вста-

новлюватимуть виявлені раніше (під час слідчих чи інших процесуальних дій) негативні обставини – протиріччя, прогалини чи недоречності у показаннях або вчинках конкретних осіб або ж прояви немотивованої (за певних ситуацій зовнішніми причинами) внутрішньої психічної напруженості особи чи підвищення нервової активності».

У таких випадках обстеження на поліграфі дасть підстави «... стверджувати про певну причетність тією чи іншою мірою до цієї події особи, або ж про її обізнаність стосовно її обставин, що, в сукупності з іншими доказами, згодом може бути використано для доказування чи для інших цілей, а саме: для підтвердження судової версії щодо факту злочину, встановлення осіб, які готували або вчинили злочин; для збору та опрацювання інформації, яку можна використати в процесі організації і розшуку осіб, що переховуються від слідства (суду), підготовки і здійснення оперативнорозшукових заходів з метою збору, опрацювання і фіксації даних, що мають значення в процесі доказування» [10, 309–312].

Можливе використання поліграфа як самостійного оперативнорозшукового заходу з метою зменшення кількості осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, або встановлення доказової цінності зібраних доказів, місцезнаходження осіб і речей, ідентифікації невпізнаних трупів, розшуку безвісно зниклих осіб, встановлення місця проживання осіб, розслідування нерозкритих злочинів минулих років тощо. Приміром, поліграф було використано для розслідування вбивства працівниками МВС України у Донецькій області. Підозрюваний якийсь час роздумував – зізнаватися йому в скоєному чи мовчати. Так спочатку і поведився, а коли йому запропонували перевірити його щирість на «детекторі брехні», погодився. Випробування на поліграфі він не пройшов – апарат одразу показав, що підозрюваний каже неправду. І лише після цього затриманий почав давати свідчення [11].

В іншій справі викрито неправдиві показання потерпілих. До чергової частини Голопристанського райвідділу міліції Херсонської області 28 липня 2009 року зателефонував 25-річний херсонець, торговий

агент, і повідомив, що на автошляху Гола Пристань–Більшовик невідомі особи здійснили напад на нього та його компаньйона. Потерпілі під час надання пояснень за фактом скоєного стосовно них розбійного нападу давали різні показання. Один із них у поясненнях плутався. Тому було вирішено застосувати поліграф, за допомогою якого встановлено, що один із потерпілих дає неправдиві свідчення. Зрештою, чоловік розповів, що розбійний напад ним було інсценовано з метою заволодіння грошима [12].

Подібні випадки мали місце і у Вінницькій області. У квітні 2011 року до Могилів-Подільського районного відділу міліції звернулася місцева жителька із заявою про крадіжку грошей – 10 тисяч гривень та 800 доларів. Жінка підозрювала у крадіжці свого колишнього чоловіка, з яким на той час ділила майно, адже після його візиту зникли гроші. Після того, як міліція почала розслідувати справу, з'ясувалося, що екс-дружина просто оговорила свого колишнього чоловіка, аби залишити гроші собі. А коли заявницю перевірили на поліграфі, то підозри міліції підтвердилися.

Перевірка на поліграфі допомогла вивести на «чисту воду» ще одного бажаного заробити на брехні. До Могилева-Подільського районного відділу міліції звернувся 38-річний громадянин Молдови. Він разом із дружиною останнім часом працював в Італії. Там подружжя придбало автомобіль Toyota, на якому їхали до родичів у Київ. Однак, коли подружжя перетнуло кордон, на території Могильова чоловікові стало погано. Він разом із дружиною звернувся по допомогу до лікарні. Доки хворого обстежували, залишену поблизу лікувального закладу дорогу іномарку викрали. Міліція на повідомлення відповідним чином відреагувала – орієнтування на викрадену автівку було розіслано усім екіпажам ДАІ області, проводилися розшукові заходи. Однак згодом з'ясувалося, що іномарку було придбано в Італії у кредит і застраховано. Власник сплатив лише частину вартості машини, а у разі угоду автомобіля страхова компанія мала компенсувати повну її ціну. Підозри міліції у правдивості заявника

підтвердив поліграф, який поставив «діагноз» потерпілому – брехня [13].

Застосування поліграфа може бути засобом криміналістичної профілактики злочинів [14]. В Україні у профілактичному аспекті він використовується лише у кадровій роботі [15]. Цікавий досвід в цьому питанні має Великобританія. Наприкінці 1990-х років під керівництвом Д. Грубіна було розпочато дослідницький проект, у межах якого на поліграфі тестували осіб, засуджених за сексуальні злочини [16]. У двох випадках судді допускали залучення результатів перевірки на поліграфі як доказів у справах про захист дітей від сексуального насильства. Також поліграф використовується для перевірки умовно-достроково звільнених з питань дотримання ними умов звільнення [17, 13].

Можливе використання поліграфа і як одного із способів доведення власної невинуватості. Адже у ст. 243 Кримінального процесуального кодексу України передбачено можливість залучення експертів стороною захисту. Однак цей аспект використання поліграфа на сьогодні у вітчизняній криміналістиці не досліджено.

Поліграф було застосовано в Російській Федерації на початку 1991 року – під час розслідування резонансного вбивства священика. У вчиненні злочину зізнався громадянин Б., проте жодних доказів, які підтверджували б його вину, не було. За результатами проведеної перевірки з'ясувалося, що Б. до злочину не причетний, у вбивстві він зізнався під тиском [18, 48].

Проте питання використання поліграфа як інструменту захисту потребує окремого дослідження.

У процесі проведення судово-психологічної чи судово-психіатричної експертизи поліграф може бути використаний як допоміжний засіб під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій, наприклад: пред'явлення для впізнання.

Так, постановою Личаківського районного суду міста Львова від 26 січня 2012 року призначено судову психофізіологічну експертизу, в ході якої перевірено правдивість показань підсудного Ш., який обвинувачувався за ч. 1 ст. 115, ч. 1

ст. 185 КК України. У процесі проведення експертизи експерт мав дати відповіді на низку запитань, зокрема: де перебував підсудний Ш., коли дізнався про загибель жертви, де знаходився Ш., коли потерпілому Є. наносились удари по голові, чи здійснювався психологічний, фізичний або інший тиск з боку працівників міліції на підсудного Ш. під час явки з повинною та відтворення обстановки і обставин події, чи вчинив підсудний Ш. самообмову, чи узгоджуються виявлені в ході дослідження з використанням поліграфа психофізіологічні реакції Ш. на питання про фактичні дані вбивства потерпілого Є. з його вербальними відповідями тощо [19].

Не варто категорично відкидати і доказові перспективи поліграфа, які критично сприймаються науковцями.

На сьогодні в Україні є низка судових рішень, в яких результати обстежень на поліграфі визнані доказом у кримінальній справі. Це, зокрема:

– вирок Староміського районного суду міста Вінниці (висновок судово-психолого-фізіологічної експертизи з використанням поліграфа визнано доказом) [20];

– вирок Оболонського районного суду міста Києва (висновок спеціаліста-поліграфолога за результатами спеціального психофізіологічного обстеження) [21];

– вирок Ковпаківського районного суду міста Сум (висновки психофізіологічного інтерв'ю) [22];

– вирок Ковельського міськрайонного суду Волинської області (висновки психофізіологічного інтерв'ю) [23];

– вирок Апеляційного суду Житомирської області (показання експерта-спеціаліста, який брав участь у проведен-

ні психофізіологічного інтерв'ю із застосуванням поліграфа) [24].

Як бачимо із судових рішень, наявні певні труднощі з процесуальною формою проведення обстежень на поліграфі. Результати обстеження на поліграфі в кожній справі процесуально оформлялися по-різному: як висновок психофізіологічної експертизи; як висновок спеціаліста-поліграфолога за результатами спеціального психофізіологічного обстеження; як висновок психофізіологічного інтерв'ю; як показання експерта-спеціаліста за результатами психофізіологічного інтерв'ю. На нашу думку, таке обстеження має проводитися у формі психофізіологічної експертизи.

Таким чином, можна виділити три аспекти використання поліграфа в кримінальному провадженні.

1. Профілактичний аспект – використання поліграфа в кадровій роботі для перевірки умовно-достроково звільнених з питань дотримання ними умов звільнення тощо.

2. Тактичний аспект – використання поліграфа з метою отримання орієнтовної інформації, побудови версій, підтвердження показань осіб тощо.

3. Доказовий аспект – використання поліграфа як засобу проведення психофізіологічної експертизи.

Отже, перераховані напрями можливо застосування поліграфа дають змогу з упевненістю стверджувати про практичну доцільність його використання у кримінальному провадженні та про ефективність методу психофізіологічної діагностики, проведеної на ньому. Використання поліграфа сприятиме пришвидшенню розслідування та може значно спростити роботу органів досудового розслідування.

Список використаних джерел:

1. Барко В.І. Професійний відбір кадрів до органів внутрішніх справ (психологічний аспект): [моногр.] / В.І. Барко. – К., 2002. – 292 с.
2. Беляєва К.В. Поліграф: питання застосування / К.В. Беляєва // Часопис Академії адвокатури України. – 2010. – № 1 (6) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://aau.edu.ua/e-journal/2010-1/10bkvppz.pdf>
3. Гончаренко В.Г. Критерії допустимості психологічного впливу на досудовому слідстві / В.Г. Гончаренко, С.В. Гончаренко // Вісник Академії адвокатури України. – 2010. – № 3 (19). – С. 107–116.
4. Клименко Н. Можливості використання в розслідуванні злочинів деяких нетрадиційних криміналістичних та спеціальних знань і методів / Н. Клименко, О. Клевцов // Право України. – 1998. – № 1. – С. 95–103.

5. Коновалова В.О. Моральні засади судочинства: стан і тенденції / В.О. Коновалова // Вісник Академії правових наук України. – X, 2006. – № 2 (45). – С. 178–184.
6. Мовчан Д.А. Питання імплементації в Україні зарубіжних підходів до нормативно-правового регулювання застосування поліграфа у процесі розкриття та розслідування злочинів / Д. Мовчан // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 5. – С. 256–262.
7. Мотлях О.І. Нормативно-правове регулювання використання поліграфа правоохоронними органами зарубіжних країн / О.І. Мотлях // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації професійних спілок України. – 2011. – № 4. – С. 169–173. – (Серія «Право та державне управління»).
8. Митричев В.С. Полиграф как средство получения ориентирующей криминалистической информации // В.С. Митричев, Ю.И. Холодный // Записки криминалистов. – 1993. – Вып. 1. – С. 173–180.
9. Бажання спробувати дорослих розваг штовхає підлітків на необдумані вчинки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/607868>
10. Когутич І.І. Криміналістичні знання, їх сутність і потреба розширення меж використання: моногр. / І.І. Когутич. – Львів: Тріада плюс, 2008. – 420 с.
11. Вину підозрюваного довів поліграф [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/kyiv/uk/publish/article/85340>
12. Зіграти жертву не вдалося [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/kyiv/uk/publish/article/233817>
13. Розбійний напад за власним сценарієм, або Як псевдопотерпілі перетворюються на підозрюваних [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/mai0n/uk/publish/article/545023>
14. Холодный Ю. И. Опрос с использованием полиграфа как системная мера криминалистической профилактики преступлений / Ю.И. Холодный // Криминалистика: актуальные вопросы теории и практики: сб. материалов к 200-летию МВД России. – Ростов н / Д: РЮИ МВД РФ, 2002. – С. 282–292.
15. Інструкція щодо застосування комп'ютерних поліграфів у роботі з персоналом органів внутрішніх справ України [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1373-04>
16. Grubin D. Accuracy and utility of post-conviction polygraph testing of sex offenders / D. Grubin, L. Madsen // British Journal of Psychiatry. – 2006. – V. 188. – P. 479–483 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://bjp.rcpsych.org/content/188/5/479.full.pdf+html?sid=f3e6c1f6-93b0-4426-9b56-8a9220310f2d>
17. Addison S. Overview of Polygraphy in the United Kingdom / S. Addison // Polygraph. – 2007. – Vol. 36, n. 1. – P. 13.
18. Холодный Ю. И. Применение полиграфа при профилактике, раскрытии и расследовании преступлений (генезис и правовые аспекты): моногр. / Ю.И. Холодный. – М.: Мир безопасности, 2000. – 158 с.
19. Кримінальна справа № 1-1312//2012 р. // Архів Личаківського районного суду міста Львова.
20. Вирок Староміського районного суду міста Вінниці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/9531920>
21. Вирок Оболонського районного суду міста Києва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/9400244>
22. Вирок Ковпаківського районного суду міста Сум [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/10682076>
23. Вирок Ковельського міськрайонного суду Волинської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/14593668>
24. Вирок Апеляційного суду Житомирської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/1094779>

Віталій НАНІВСЬКИЙ,
Тарас ЛЕШКОВИЧ

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У статті проаналізовано перспективи використання поліграфа в кримінальному провадженні, виділяються можливі напрями його застосування. Обґрунтовується використання поліграфа в трьох аспектах: тактичному, профілактичному та доказовому.

Ключові слова: поліграф; психофізіологічна діагностика; кримінальне провадження.

ПЕРСПЕКТИВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПОЛИГРАФА В УГОЛОВНОМ ПРОИЗВОДСТВЕ

В статье проанализированы перспективы использования полиграфа в уголовном производстве, выделяются возможные направления его применения. Обосновывается использование полиграфа в трех аспектах: тактическом, профилактическом и доказательственном.

Ключевые слова: полиграф; психофизиологическая диагностика; уголовное производство.

Vitalii NANIVSKY,
Taras LESHKOVYCH

PROSPECTS FOR THE USE OF POLYGRAPH IN CRIMINAL PROCEEDINGS

The authors analyze prospects for the use of polygraph in criminal proceedings; possible areas of its application are distinguished. The use of polygraph testing in three aspects (tactical, preventive and evidential) is substantiated.

Keywords: polygraph; psychophysiological diagnostics; criminal proceedings.

